

LAKUNALAR VA ULARNING TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLARI

*Parpibayeva Maftuna Zafarjon qizi**NamDU tadqiqotchisi**parpibayevamaftuna@gmail.com*

Annotasiya: Ushbu maqolada badiiy tarjimada lakunalarni ifodalashning asosiy usullari – to‘ldirish, moslashtirish, almashtirish va izoh berish usullari tahlil qilinadi. Lakunalar va ularning badiiy tarjimada tutgan o‘rni haqida so‘z borgan.

Kalit so‘zlar: tarjima, lakuna, badiiy jarayon, ma’no yo‘qolishi, matn.

LACUNAS AND THEIR PROBLEMS IN TRANSLATION

Annotation: This article analyzes the main methods of expressing lacunas in literary translation - filling, adaptation, replacement and explanation. The article discusses lacunas and their role in literary translation.

Keywords: translation, lacuna, artistic process, loss of meaning, text.

ЛАКУНЫ И ИХ ПРОБЛЕМЫ ПРИ ПЕРЕВОДЕ

Аннотация: В статье анализируются основные способы выражения лакун в художественном переводе: заполнение, адаптация, замена и объяснение. В статье рассматриваются лакуны и их роль в художественном переводе.

Ключевые слова: перевод, лакуна, художественный процесс, потеря смысла, текст.

KIRISH

Tarjima jarayoni – bu bir tildagi matnning ma’nosini boshqa tilga yetkazishdan iborat murakkab faoliyatdir. Tarjimada muvaffaqiyatga erishish uchun tarjimon nafaqat ikki tilning lingvistik xususiyatlarini, balki ularning madaniy farqlarini ham hisobga olishi zarur. Madaniy farqlar tufayli yuzaga keladigan lakunalar tarjima jarayonida jiddiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Badiiy tarjima jarayonida lakunalar muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ular til va madaniyat o‘rtasidagi tafovutlar natijasida yuzaga keladi. Lakunalarning to‘g‘ri ifodalanishi tarjimaning tabiiyligi va tushunarligini ta’minlashda muhim omildir. Lakunalar badiiy matn tarjimasida muhim muammolardan biri hisoblanadi. Badiiy asar muayyan madaniyatga oid bo‘lganligi sababli, tarjimon uni boshqa tilga o‘girishda lakunalarga duch keladi. Ushbu bo‘shliqlarni to‘ldirish va ularni o‘quvchiga to‘g‘ri yetkazish tarjimaning sifatini belgilovchi muhim jihatlardan biri hisoblanadi.

Lakuna – bu bir tildagi madaniyatda mavjud bo‘lgan, lekin boshqa tildagi madaniyatda ekvivalenti yo‘q bo‘lgan tushuncha, voqea, predmet yoki hodisadir. Lakunalar so‘zlar, iboralar, frazeologizmlar, urf-odatlar, ijtimoiy normalar va boshqa madaniy elementlar shaklida namoyon bo‘lishi mumkin. Ushbu maqola lakunalarning mohiyatini, turlarini va tarjima jarayonidagi muammolarini ko‘rib chiqadi.

ASOSIY QISM

2. Lakunalarning tarjima jarayonidagi muammolari.

Lakunalar tarjima jarayonida bir qator muammolarni keltirib chiqaradi:

- Ma‘no yo‘qolishi: Agar tarjimon lakunani to‘g‘ri aniqlay olmasa yoki uning ma‘nosini to‘liq tushunmasa, tarjimada ma‘no yo‘qolishi mumkin.
- Noto‘g‘ri talqin: Agar tarjimon lakunani boshqa madaniyat nuqtai nazaridan talqin qilsa, tarjima noto‘g‘ri bo‘lishi mumkin.
- Tushunmovchilik: Agar tarjimon lakunani tushuntirmasa, o‘quvchi matnni to‘liq tushunmasligi mumkin.
- Madaniy ziddiyat: Agar tarjimon lakunani to‘g‘ri moslashtirmasa, tarjima o‘quvchining madaniy sezgirligiga zid bo‘lishi mumkin.

Lakunalarning tarjima sifatiga ta’siri Tarjimada lakunalarni samarali ifodalash asarning umumiy ta’sirchanligi va tushunarligiga bevosita ta’sir qiladi. Badiiy matnlarda, ayniqsa, muhim madaniy tafsilotlarni yetkazish lozim bo‘lgan holatlarda, lakunalarning to‘g‘ri tarjima qilinishi matnning estetik va semantik jihatdan boy bo‘lishiga xizmat qiladi. Agar lakunalar noto‘g‘ri yoki noaniq tarjima qilinsa, o‘quvchining matndan oladigan ma’naviy zavqi kamayishi va matn noto‘g‘ri talqin qilinishi mumkin. Bundan tashqari, lakunalarning tarjimada qanday yo‘sinda ifodalanishi tarjimonning individual yondashuviga ham bog‘liq bo‘lib, tarjimon o‘z oldiga qo‘ygan maqsad – ya’ni, matnning asl ruhini saqlash yoki uni yangi madaniy muhitga moslashtirish – asosida qaror qabul qiladi. Masalan, badiiy tarjimada muallif uslubini asosan saqlash maqsadida izoh berish usuli ko‘proq qo‘llaniladi, ammo ba’zan muqobil ekvivalentlar tanlanib, moslashtirish yoki almashtirish usullaridan foydalanish ham mumkin. Badiiy tarjimada lakunalarning ahamiyati

Badiiy tarjimada lakunalarni ifodalashning to‘g‘ri usulini tanlash matnning tabiiyligi va o‘quvchi tomonidan qabul qilinish darajasiga ta’sir qiladi. Agar lakuna to‘g‘ri ifodalanmasa, matnning ma’naviy qiymati pasayishi yoki noto‘g‘ri tushunilishi mumkin. Shu sababli, tarjimon lakunalarni bartaraf etish usullaridan foydalanishda ehtiyotkor bo‘lishi lozim.

Lakunalarni tarjima qilish strategiyalari.

Tarjimonlar lakunalarni tarjima qilishda turli strategiyalardan foydalanishlari mumkin:

- To'g'ridan-to'g'ri tarjima: Agar boshqa tilda ekvivalent mavjud bo'lsa, lakunani to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish mumkin (masalan, "telefon" so'zi).
 - Tushuntirish: Agar boshqa tilda ekvivalent mavjud bo'lmasa, lakunani tushuntirish mumkin (masalan, "choyxona" tushunchasini "o'zbek madaniyatiga xos bo'lgan choy ichish joyi" deb tushuntirish).
 - Moslashtirish: Agar lakuna boshqa madaniyatda o'xshash tushuncha bilan almashtirilishi mumkin bo'lsa, moslashtirish usulidan foydalanish mumkin (masalan, o'zbek tilidagi "qishloq oqsoqoli" tushunchasini "village elder" deb tarjima qilish).
 - Qo'shish: Agar lakunani tushuntirish yoki moslashtirish imkoni bo'lmasa, izoh yoki eslatma qo'shish mumkin.
 - Olib tashlash: Ba'zi hollarda lakunani matndan olib tashlash mumkin, lekin bu usul ma'no yo'qolishiga olib kelishi mumkin.
- Quyida lakunalarni tarjima qilishga oid misollar keltirilgan:
- O'zbek tilidagi "qo'shni" so'zi ingliz tilida "neighbor" deb tarjima qilinadi. Lekin, o'zbek madaniyatida qo'shnichilik munosabatlari ingliz madaniyatidagidan farq qiladi. Shuning uchun, tarjimon bu farqni hisobga olishi kerak.
 - O'zbek tilidagi "palov" so'zi ingliz tilida "pilaf" deb tarjima qilinadi. Lekin, o'zbek palovi tayyorlanish usuli va ta'mi jihatidan boshqa mamlakatlardagi pilafdan farq qiladi. Shuning uchun, tarjimon bu farqni tushuntirishi mumkin.
 - Ingliz tilidagi "Thanksgiving" bayrami o'zbek madaniyatida mavjud emas. Shuning uchun, tarjimon bu bayramning mohiyatini tushuntirishi kerak.

XULOSA

Xulosa Badiiy tarjimada lakunalarni ifodalash tarjimonning mahorati va lingvistik bilimlariga bog'liq. To'ldirish, moslashtirish, almashtirish va izoh berish kabi usullar tarjimada aniq va tushunarli matn yaratishga yordam beradi. Lakunalarni to'g'ri ifodalash nafaqat tarjimaning sifatini oshiradi, balki asar mazmunining boshqa madaniyat vakillari tomonidan to'g'ri tushunilishiga ham xizmat qiladi. Shuning uchun badiiy tarjimada lakunalar bilan ishlash jarayoni chuqur o'rganilishi lozim.

Tarjimonlar lakunalarning mohiyatini, turlarini va tarjima qilish strategiyalarini bilishlari zarur. Semiotik yondashuv tarjima jarayonida lakunalarni aniqlash va to'g'ri tarjima qilish uchun foydali vosita bo'lishi mumkin. Kelgusida lakunalarni o'rganish va ularni tarjima qilish strategiyalarini takomillashtirish tarjima sohasining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. Prentice Hall.
2. Baker, M. (2011). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
3. Catford, J. C. (1965). A Linguistic Theory of Translation. Oxford University Press.

4. Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1995). Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. John Benjamins.
5. Nida, E. A., & Taber, C. R. (1969). The Theory and Practice of Translation. Brill.
6. Hatim, B., & Mason, I. (1997). The Translator as Communicator. Routledge.
7. Toury, G. (1995). Descriptive Translation Studies and Beyond. John Benjamins.
8. Bell, R. T. (1991). Translation and Translating: Theory and Practice. Longman.
9. Jakobson, R. (1959). On Linguistic Aspects of Translation. Harvard University Press.
10. Kade, O. (1968). Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung. Enzyklopädie.